

Никола Илић, мастер*

Martin Sandbu, *Europe's Orphan*, Princeton University Press,
Princeton – New Jersey 2015, 313

Да ли је заједничка валута узрок кризе у Европској унији? Да ли је увођење евра велика историјска грешка или исправна одлука која је омогућила већи степен интеграције у Европи?

У потрази за одговорима на та и друга питања која су у нераскидивој вези са основним европским идејама и вредностима, Мартин Сандбу, економски коментатор лондонског *Financial Times*-а, полази од догађаја који се одиграо давне 1941. године на изолованом тиренском острву Вентонтен. У најмрачнијем периоду европске историје, када је Хитлерова војска деловала непобедиво а у Италији доминирао фашистички режим Бенита Мусолинија, управо је на том малом острву, како тврди аутор ове књиге, формирана најамбициознија визија европског уједињења. Алтијеро Спинели, члан Комунистичке партије Италије, који се на острву обрео са осамсто других затвореника, на прокријумчареном цигарет-папиру написао је Вентотенски манифест – један од првих докумената у којем се предвиђа уклањање баријера између европских националних држава.¹ За Сандбуа, тај догађај је посебно важан из више разлога, а пре свега због тога што доказује да идеја о уједињењу европских држава може да опстане у много злокобнијем времену од овог данас, које ту исту идеју поново ставља на пробу.

Интересантно, и поред тога што се манифестом не предвиђа изричито увођење заједничке валуте, Сандбу закључује да је након два рата, једног правог и једног хладног, увођење заједничке валуте представљало најбољи одговор на Спинелијеву замисао. Евро је, сматра аутор ове књиге, требало да увећа степен интегрисаности су-

* Аутор је студент докторских студија на Правном факултету Универзитета у Београду, nikolailic.ius@gmail.com.

¹ Изворни назив: „За слободну и уједињену Европу. Пројект манифеста“ (ит. „Per un'Europa libera e unita. Progetto d'un manifesto“).

верених европских држава, дозвољавајући сиромашнијим („периферним“) земљама да ухвате корак са богатијим језгром, истовремено увећајући просперитет у свим државама. Међутим, десетак година након увођења евра, периферија се нашла у „економској црној рупи“.

Један од главних разлога неуспеха и проблема који су се јавили након увођења евра Сандбу види у „немилосрдној логици“. Наиме, за разлику од присталица те логике, аутор сматра да монетарну унију не би требало оптерећивати механизмом фискалних трансфера (фискалном унијом), а још мање различитим политичким консензусима који се формирају на врху и затим спроводе на нижим нивоима.

Сандбу у овој књизи настоји да побије тврдње да нема алтернативе фискалној унији и централизованом одлучивању о аутономним националним политикама. Већ у другом поглављу, аутор се хвата у коштац са аргументима који говоре у прилог тези да евро представља семе раздора између европских држава. Међутим, један од битнијих аргумената, ако не и најбитнији, аутор потпуно изоставља. То је теорија оптималног валутног подручја (енг. *Optimal Currency Area Theory*)² и њена примена на подручје еврозоне. Ипак, то није била препрека за Сандбуа у извођењу закључка да би криза која је погодила еврозону свакако настала, са евром или без њега.

У трећем и четвртном поглављу књиге детаљније се разматрају дужничке кризе у Грчкој и Ирској, паника која је у тим случајевима настала у финансијским круговима, као и улога финансијских „спасилаца“ те две земље. Заједничка је за оба случаја неспремност да се дуг делимично отпише и омогући сигуран опстанак тих земаља у еврозони. Аутор сматра да је тај став додатно продубио кризу и проузроковао мноштво нових грешака, како економских, тако и политичких. Сандбу нема дилеме када износи тврдњу да проглашење дуга светом обавезом, нечим што се мора поштовати увек, свуда и изнад свега, води озбиљним и непотребним фискалним консолидацијама, дугим „кредитним сушама“ и *de facto* суспензијама националне демократске суверености.

Обе дужничке кризе у књизи се детаљно анализирају, износе се сликовити примери и цитирају релевантне изјаве појединих европских званичника. За Сандбуа, то нису само *ad hoc* случајеви, већ прецеденти који ће обликовати будућу политику у монетарној унији.

Управо у петом поглављу књиге аутор објашњава како су политички принципи формираны током кризе у Грчкој и Ирској касније примењени на веће земље, као и на монетарну унију у целини: „Ре-

² Роберт Мандел и Аба Лернер развили су шездесетих година прошлог века теорију оптималног валутног подручја. Та теорија дефинише услове које би одређени географски регион требало да испуни како би дошло до максимизације економске ефикасности услед коришћења исте валуте у целом региону.

зултат је био катастрофалан: друга самоиндукована рецесија, затрована политика и *gratis* егзистенцијална претња по евро.“ Предвиђајући даљи развој догађаја, Сандбу констатује да ће последице бити још видљивије у економским тешкоћама које тек долазе и израженој политичкој нестабилности.

Пратећи хронолошки најбитније догађаје у еврозони, у шестом поглављу се описује занимљив преокрет који се десио током 2012. и 2013. године. Вођство у зони је тада обновљено, додуше делимично, али уз потпуни заокрет у економској политици – од експлицитног одбијања реструктурирања дугова ка пружању подршке дужницима. Тај став се у одређеној мери поклапа и са основном идејом коју Сандбу заступа и исказује на различите начине у целој књизи. Стога аутор сматра да је тај заокрет требало учинити раније, још одлучније и израженије.

У седмом поглављу Сандбу уводи читаоце у један потпуно нови хипотетички след догађаја – свет у коме се Европа на време одлучила на оштар заокрет у економској политици. Нудећи упоредни приказ „алтернативне историје“, Сандбу потврђује раније изнети закључак да би негативне економске последице биле далеко мање да се реструктурирању дугова приступило благовремено – „[...] читав терет био би подељен праведније, економско благостање било би веће, а политичке прилике боље“.

Занимљиво је да аутор потпуно занемарује неке од главних аргумената који не иду у прилог његовом ставу и реструктурирању дугова, а пре свих – морални хазард. Наиме, уколико би дужници знали да постоји могућност реструктурирања, извесно је да би се задуживали и трошили још више, чиме би, уместо да буде решена, дужничка криза била додатно продубљена.

Завршна поглавља Сандбуове књиге односе се на будућност еврозоне. С обзиром на то да је књига објављена средином 2015. године, пре иступања Уједињеног Краљевства из Европске уније и других већих потреса у Европској унији, за читаоце може бити занимљиво да упореде Сандбуова предвиђања са тренутном реалношћу и да виде у којој мери су она обистињена. Тако се у осмом поглављу дефинишу три највећа будућа економска изазова еврозоне: даље спровођење у дело поменутог заокрета у економској политици, интензиван рад на повећању агрегатне тражње како би се спречио њен поновни драстичан пад у будућности и усредсређивање на дугорочну продуктивност уместо на извозну конкурентност.

У деветом поглављу се изложене идеје додатно поткрепљују предлогом да се као политички императив усвоји ближа сарадња међу земљама у еврозони и да се успоставе адекватне институције које би омогућиле спровођење изложених идеја у дело на начин који

је алтернативан парадигми централизоване контроле. Међутим, аутор не износи конкретане предлоге како би требало да изгледа структура тих нових институција, а коришћени аргументи се углавном ослањају на критику постојећег „централизованог“ система, коме се, између осталог, приписује и стварање политичких екстрема.

По својој садржини, као и по наслову у виду метафоричког питања, посебно се издваја десето поглавље књиге: „Велика Британија или мала Енглеска?“. Сандбу констатује да је Велика Британија једина велика привреда у Европи која је одлучила да остане изван монетарне уније. Али, и поред те чињенице, њу у великој мери погађају (не)стабилност евра и флукуације у еврозони. Аутор тврди да се питање чланства Велике Британије у монетарној унији обично своди на две основне дилеме – да ли би Велика Британија имала економску корист од чланства и да ли би њен политички утицај био увећан. Аутор детаљно разматра обе наведене дилеме, али истовремено уводи и једну потпуно нову перспективу – како би Велика Британија унутар еврозоне утицала на избор политике пре и током кризе? Још прецизније, да ли би одговор на дужничку кризу био бољи и одмеренији да је Велика Британија тада била у еврозони? И на крају, како би све то утицало на острвску привреду?

Сандбу покушава да дође до жељених одговора у више апстрактних и не толико повезаних разматрања, која би требало да прикажу обострану корисност од британског чланства у еврозони. Према аутору књиге, корист за Велику Британију огледала би се у већој стопи привредног раста, стабилности и у дугорочном повећању тражње за радом. С друге стране, британски представници у Европској централној банци допринели би доношењу мудријих и промишљенијих одлука, које, између осталог, подразумевају и реструктурирање дугова и излазак из дужничке кризе.

Кључни аргументи за закључке које аутор износи крајње су проблематични и своде се на тврдње као што су – „Велике земље обично имају већи суштински утицај када је у питању заузимање одређених ставова у еврозони него што је то формално одређено системом гласања“. Као битан аргумент се наводи и да би велико искуство британске централне банке (енг. *Bank of England*), као једне од најстаријих централних банака у Европи, допринело бољем формирању и спровођењу политика. Међутим, аутор не износи конкретне предлоге, то јест конкретан начин на који би британска централна банка могла да допринесе решењу дужничке кризе.

Након сагледавања проблема из различитих перспектива, Сандбу самоуверено доноси закључак да је стварање заједничке валуте суштински оставило Великој Британији само две опције – придруживање еврозони или маргинализација. Економски интереси,

као и највећи национални интереси Велике Британије, сматра Сандбу, најбоље ће бити заступани уколико приступи монетарној унији.

После референдумске одлуке из јуна 2016. године, сасвим је извесно да чланство у Европској унији, а још мање у њеној монетарној унији, није прихватљиво за већину британског бирачког тела. С обзиром на тај исход, занимљиво је видети у којој мери се предвиђања аутора већ сада остварују.

На самом крају књиге, Сандбу читаоце враћа на њен почетак и подсећа их не само на Спинелијеву идеју, већ и на сврху заједничке валуте: „Прошло је доста времена од када је место Европе на светској сцени било обезбеђено углавном на основу њене економске снаге. Док Европа и даље чини једну четвртину светске привреде, извесно је да ће тај удео бити додатно умањен – не зато што ће Европљани постати сиромашнији, већ због тога што ће остатак света постати богатији [...]“

Због тога заиста не би било лоше подсетити се – због чега је уведен евро?

На велики број питања постављених у овој књизи, Сандбу даје веома занимљиве и провокативне одговоре. Међутим, ти одговори често нису засновани на егзактним чињеницама и углавном су конструисани тако да привуку пажњу што већег дела читалачке јавности. Делује да је Сандбу, намерно или не, поставио лаку мету за све противнике монетарне уније, и то баш у тренутку када се Велика Британија увелико припремала за референдум.